

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

31. mai 2018*

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö tsiviilasjades – Määrus (EÜ) nr 2201/2003 – Kohaldamisala –
Mõiste „suhtlusõigus“ – Artikli 1 lõike 2 punkt a ning artikli 2 punktid 7 ja 10 –
Vanavanemate suhtlusõigus

Kohtuasjas C-335/17,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Varhoven kasatsionen sad'i (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus)
29. mai 2017. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 6. juunil 2017,
menetluses

Neli Valcheva

versus

Georgios Babanarakis

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president R. Silva de Lapuerta, kohtunikud C. G. Fernlund (ettekandja), J.-C. Bonichot,
A. Arabadžiev ja S. Rodin,

kohtujurist: M. Szpunar,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- Tšehhi valitsus, esindajad: M. Smolek, J. Vláčil ja A. Kasalická,
- Euroopa Komisjon, esindajad: Y. G. Marinova ja M. Wilderspin,

olles 12. aprilli 2018. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (ELT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243), tõlgendamist.
- 2 Taotlus on esitatud Bulgaarias elava Neli Valcheva ja tema endise väimehe, Kreekas elava Georgios Babanarakise vahelises kohtuvaidluses, mis puudutab N. Valcheva õigust suhelda oma tütrepojaga.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Määruse nr 2201/2003 põhjendustes 2, 5 ja 12 on sätestatud:
 - „(2) Tamperes kokku tulnud Euroopa Ülemkogu kinnitas, et kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõte on tõelise õigusruumi loomise nurgakivi, ja tõi prioriteedina esile suhtlusõigust.
[...]
 - (5) Kõigi laste võrdsuse tagamiseks hõlmab käesolev määrus kõiki vanemlikku vastutust reguleerivaid otsuseid, sealhulgas meetmeid lapse kaitseks, sõltumatult nende seostest abieluõigusliku menetlusega.
[...]
 - (12) Käesoleva määrusega kehtestatud kohtualluvuse alused vanemliku vastutuse küsimustes kujundatakse lapse huve silmas pidades, eeskätt läheduskriteeriumi põhjal. [...]“.
- 4 Määruse artiklis 1 „Kohaldamisala“ on sätestatud:
 - „1. Käesolevat määrust kohaldatakse järgmisi valdkondi käsitlevate tsiviilasjade suhtes igat liiki kohtutes:
 - a) abielulahutus, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamine;
 - b) vanemliku vastutuse tekkimine, teostamine, piiramine või äravõtmine.
 - 2 Artikli 1 lõikes b osutatud küsimused võivad käsitleda eelkõige järgmist:
 - a) eestkosteõigus [mõiste „eestkosteõigus“ asemel on edaspidi kasutatud täpsemat vastet „hooldusõigus“] ja suhtlusõigus;
[...]
- 5 Direktiivi artikli 2 „Mõisted“ punktides 1 ja 7–10 on ette nähtud:

„Käesolevas määruses kasutatakse järgmisi mõisteid:

 1. mõiste „kohus“ hõlmab kõiki liikmesriikide asutusi, mis on pädevad vastavalt artiklile 1 käesoleva määruse reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes;

[...]

7. mõiste „vanemlik vastutus“ tähendab kõiki lapse isiku või varaga seotud õigusi ja kohustusi, mis antakse füüsilisele või juriidilisele isikule kohtuotsusega, seaduse alusel või õigusliku toimega kokkuleppe põhjal. See mõiste hõlmab [eelkõige] [hooldusõigust] ja suhtlusõigust; [täpsustatud tõlge]
8. mõiste „vanemliku vastutuse kandja“ on iga isik, kellel on lapse suhtes vanemlik vastutus;
9. mõiste „[hooldusõigus]“ hõlmab lapse isiku eest hoolitsemisega seotud õigusi ja kohustusi, eeskätt õigust määrata lapse elukoht;
10. mõiste „suhtlusõigus“ hõlmab eeskätt õigust viia laps piiratud ajavahemikuks kohta, mis ei ole tema alaline elukoht“.

- 6 Sama määruse artikli 8 „Üldine kohtualluvus“ lõikes 1 on sätestatud:

„Liikmesriigi kohtutel on vanemliku vastutuse asjus pädevus lapse suhtes, kelle alaline elukoht on hagi esitamise ajal selles liikmesriigis.“

Bulgaaria õigus

- 7 Seoses „perekonnaliikmete suhtlusõigusega“ on 20. septembri 2016. aasta *Darzhaven vestnik*'us nr 74 avaldatud redaktsioonis perekonnaseadustiku (Semeen kodeks) artiklis 128 ette nähtud:

„(1) Vanaisa ja vanaema võivad esitada Rayonen sadile (rajoonikohus, Bulgaaria) lapse praeguses elukohas avalduse lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramiseks, kui see on lapse parimates huvides. See õigus on ka lapsel.“

(2) Kohus kohaldab analoogia alusel artikli 59 lõikeid 8 ja 9.

(3) Juhul kui vanem, kellele kohus on andnud suhtlusõiguse, ei saa seda ajutiselt kasutada eemalviibimise või haiguse tõttu, võivad seda õigust kasutada lapse vanaema ja vanaisa.“

- 8 Perekonnaseadustiku artiklis 59 on sätestatud:

„(1) Abielulahutuse korral otsustavad abikaasad abielust sündinud alaealiste laste hoolduse ja hariduse üle ühiselt laste huvides. Kohus kinnitab kokkuleppe artikli 49 lõike 5 alusel.“

(2) Lõikes 1 nimetatud kokkuleppe puudumisel otsustab kohus omal algatusel, millise vanema juures lapsed elama hakkavad ning millisele vanemale antakse hooldusõigus, ning määrab kindlaks meetmed selle õiguse teostamiseks, vanemate suhtlusõiguse üksikasjad ja ülalpidamiskohustuse.

[...]

(7) Erandkorras, kui seda nõuavad laste huvid, võib kohus otsustada, et lapsed elavad nende nõusolekul vanaisa või vanaema juures või teiste sugulaste või lähedaste perekonnas. Kui see ei ole võimalik, võib lapse anda kasuperre hooldada või eriasutusse, mille määrab kindlaks sotsiaalabi osakond, või pakutakse lapsele statsionaarset sotsiaalteenust. Igal juhul määrab kohus kindlaks vanemate ja lapse suhtlemise kohase korra.

(8) Kui see on vajalik, teeb kohus ettekirjutuse kohaste kaitsemeetmete võtmiseks, et tagada lõigete 2 ja 7 alusel tehtud otsuse täitmine, näiteks:

1. suhtlusõiguse kasutamine teatava isiku juuresolekul;
2. suhtlusõiguse kasutamine teatavas kohas;
3. lapse sõidukulude ning vajaduse korral ka last saatva isiku sõidukulude katmine.

(9) Asjaolude muutumise korral võib kohus ühe vanema või sotsiaalabi osakonna taotlusel või omal algatusel muuta varem ette kirjutatud meetmeid või kirjutada ette uusi meetmeid.“

- 9 29. detsembri 2002. aasta *Darzhaven vestnik*'us nr 120 avaldatud redaktsioonis isiku- ja perekonnaseaduse (Zakon za litsata i semeystvoto) artiklis 4 on sätestatud:

„Isikud, kellel on täitunud 14. eluaasta, kuid veel ei ole täitunud 18. eluaasta, on alaealised noorukid.

Õigustoimingute tegemiseks vajavad nad vanemate või eestkostja nõusolekut, kuid nad võivad teha lihtsaid igapäevaseid tehinguid ning käsutada enda teenitud vahendite üle.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus

- 10 N. Valcheva on vanaema Christos Babanarakisele, kes on sündinud 8. aprillil 2002 Mariana Koleva, kes on N. Valcheva tütar, ja Georgios Babanarakise abielust. Abielu lahutati Kreeka kohtu otsusega ning kohus andis Christos Babanarakise hooldusõiguse isale. Kreeka kohus määras ema suhtes kindlaks lapsega suhtlemise korra – suhtlus toimub interneti ja telefoni teel, lisaks mõne tunni pikkune isiklik kohtumine Kreekas kord kuus.
- 11 N. Valcheva märkis, et tal ei ole võimalik oma tütrepojaga täisväärtuslikult suhelda ja et ta on palunud Kreeka asutustelt korduvalt abi, kuid ei ole seda saanud, ning palus Bulgaaria esimese astme kohtult perekonnaseadustiku artikli 128 alusel määrata kindlaks tema ja alaealise tütrepoja suhtlemise kord. N. Valcheva palus, et tal võimaldataks temaga kohtuda regulaarselt kord kuus nädalavahetusesti ning et tütrepoeg oleks tema juures kaks või kolm nädalat koolivaheaegadel kaks korda aastas.
- 12 Esimese astme kohus leidis, et N. Valcheva taotluse läbivaatamine ei allu temale. N. Valcheva pöördus apellatsioonikohtu poole, kes kinnitas esimese kohtuastme otsust, tuginedes määrusele nr 2201/2003. Nimetatud kohus otsustas, et kõnealust määrust kohaldatakse kohtuasjadele, mis puudutavad lapsega suhtlemise õigust laiemas perekonnaringis, kuhu kuuluvad ka vanavanemad, ning et määruse artikli 8 alusel on pädevad selle liikmesriigi kohtud, kus oli lapse alaline elukoht hagi esitamise ajal, see tähendab Kreeka kohtud.
- 13 N. Valcheva esitas kassatsioonkaebuse eelotsusetaotluse esitanud kohtusse. Nimetatud kohus märgib, et ta kaldub põhiosas jagama apellatsioonikohtu seisukohta, kuid lisab, et pädeva kohtu kindlaksmääramiseks on tal vaja teada, kas määrust nr 2201/2003 kohaldatakse vanavanemate suhtlusõigusele.
- 14 Neil asjaoludel otsustas Varhoven kasatsioonien sad (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohtus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas määruse [nr 2201/2003] artikli 1 lõike 2 punktis a ja artikli 2 punktis 10 kasutatud mõistet „suhtlusõigus“ tuleb tõlgendada nii, et lisaks vanemate ja lapse vahelisele suhtlusele hõlmab see ka suhtlust muude lähedastega kui vanemad, nimelt suhtlust vanaema ja vanaisaga?“

Eelotsuse küsimuse analüüs

- 15 Eelotsuse küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas lapse ja vanavanemate suhtlusõigus on hõlmatud määrusega nr 2201/2003, selleks et teha kindlaks, kas pädev kohus sellise suhtlusõigust puudutava taotluse lahendamiseks, nagu N. Nalcheva esitatud taotlus, tuleb määrata selle määruse alusel või rahvusvahelise eraõiguse normide alusel.
- 16 Esimesena toodud juhul on pädevad kohtud üldjuhul määruse nr 2201/2003 artikli 8 alusel selle liikmesriigi kohtud, kus on lapse alaline elukoht hagi esitamise ajal. Käesoleval juhul on eelotsusetaotluses esitatud teavet arvestades pädevad Kreeka kohtud.
- 17 Teisena toodud juhul peavad liikmesriigi kohtud, antud juhul Bulgaaria kohtud, tegema oma pädevuse kindlaks, arvestades rahvusvahelise eraõiguse norme.
- 18 Määruses nr 2201/2003 ei ole täpsustatud, kas selle artikli 2 punktis 10 määratletud mõiste „suhtlusõigus“ hõlmab vanavanemate suhtlusõigust.
- 19 Seda mõistet tuleb tõlgendada autonoomselt, võttes arvesse selle sõnastust, ülesehitust ja määruse nr 2201/2003 eesmärke, pidades eelkõige silmas määruse ettevalmistavaid materjale ning teisi liidu ja rahvusvahelise õiguse akte.
- 20 Mis puudutab määruse nr 2201/2003 artikli 2 punkti 10 sõnastust, siis tuleb tõdeda, et suhtlusõigus on laialt määratletud nii, et see hõlmab eeskätt õigust viia laps piiratud ajavahemikuks kohta, mis ei ole tema alaline elukoht.
- 21 Selle määratlusega ei ole seatud mingeid piire isikute ringile, kellel võib suhtlusõigus olla.
- 22 Selleks et teha kindlaks, kas vanavanemad on selle määratlusega hõlmatud, tuleb võtta arvesse määruse nr 2201/2003 kohaldamisala, nagu seda on täpsustatud artikli 1 lõike 1 punktis b, mille kohaselt määrust kohaldatakse vanemliku vastutuse tekkimisele, teostamisele, piiramisele või äravõtmisele.
- 23 Lisaks sisaldub mõiste „suhtlusõigus“ konkreetselt määruse nr 2201/2003 artikli 1 lõike 2 punktis a ja artikli 2 punktis 7.
- 24 Määruse artikli 1 lõike 2 punktis a on täpsustatud, et vanemliku vastutuse valdkond käsitleb eelkõige hooldusõigust ja suhtlusõigust.
- 25 Määruse artikli 2 punkti 7 kohaselt tuleb mõiste „vanemlik vastutus“ all mõista kõiki lapse isiku või varaga seotud õigusi ja kohustusi, mis antakse füüsilisele või juriidilisele isikule kohtuotsusega, seaduse alusel või õigusliku toimega kokkuleppe põhjal, kusjuures see mõiste hõlmab eelkõige hooldusõigust ja suhtlusõigust.
- 26 Neid sätteid arvestades tuleb asuda seisukohale, et määrusega nr 2201/2003 ei ole sõnaselgelt välistatud, et vanavanemate taotletud suhtlusõigus lapselastega kuulub määruse kohaldamisalasse.
- 27 Samuti tuleb võtta arvesse määrusega nr 2201/2003 taotletud eesmärki.
- 28 Nagu selgub määruse preambulist, on määruse eesmärk luua tõeline õigusruum, mis tugineb kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõttele, sätestades reeglid kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta kohtuasjades, mis käsitlevad vanemlikku vastutust.
- 29 Määruse põhjenduse 5 kohaselt hõlmab määrus „kõiki“ vanemlikku vastutust reguleerivaid otsuseid.
- 30 Prioriteedina on nende hulgas vastavalt määruse põhjendusele 2 toodud suhtlusõigus.

- 31 Komisjoni 27. märtsi 2001. aasta töödokumendist vanemlikku vastutust käsitlevate kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise kohta (KOM(2001) 166 (lõplik)) tuleneb, et liidu seadusandjal tekkis küsimus, kes on need isikud, kellel võib olla vanemlik vastutus või kellele võib anda suhtlusõiguse. Selles oli ette nähtud palju võimalusi, eelkõige asjaomaste isikute ringi piiramine lapse ühe vanemaga või vastupidi seoses konkreetsete isikutega igasuguste piirangute puudumine. Dokumendis oli eelkõige mainitud vanavanemaid, viidates lastega seotud isiklike suhete Euroopa konventsiooni eelnõule, milles on tunnustatud laste õigust olla isiklikes suhetes mitte ainult enda vanematega, vaid samuti nendega peresidemeid omavate teiste isikutega nagu nende vanavanemad. Lõppkokkuvõttes tegi liidu seadusandja valiku, mille järgi ei tohi ükski säte piirata nende isikute arvu, kellel võib olla vanemlik vastutus või kellele võib anda suhtlusõiguse.
- 32 Tuleb nõustuda kohtujuristiga, kes märkis oma ettepaneku punktis 65 seoses määruse nr 2201/2003 ettevalmistavate materjalidega, et liidu seadusandja soovis laiendada 29. mai 2000. aasta määruse (EÜ) nr 1347/2000 abieluasjade ja vanemliku vastutusega abikaasade ühiste laste eest seotud asjade kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta (EÜT 2000, L 160, lk 19; ELT eriväljaanne 19/01, lk 20) kohaldamisala, mis piirdus vanematega seotud kohtuvaidlustega, ning ta pidas silmas kõiki vanemliku vastutusega ja järelikult suhtlusõigusega seotud otsuseid, olenemata isikust, kes neid õigusi võib teostada, välistamata vanavanemaid.
- 33 Sellest analüüsist tuleneb, et mõistest „suhtlusõigus“, mida on kasutatud määruse nr 2201/2003 artikli 1 lõike 2 punktis a ning artikli 2 punktides 7 ja 10, tuleb aru saada nii, et sellega peetakse silmas mitte ainult vanemate ja nende lapse suhtlusõigust, vaid samuti teiste isikute suhtlusõigust, kelle puhul on oluline, et lapsel säiliksid nendega isiklikud suhted, näiteks tema vanavanemad, olenemata sellest, kas nad on vanemliku vastutuse kandjad või mitte.
- 34 Sellest tuleneb, et vanavanemate taotlus, et neile antaks suhtlusõigus oma lapselastega, on määruse nr 2201/2003 artikli 1 lõike 1 punktiga b hõlmatud ning järelikult kuulub see taotlus määruse kohaldamisalasse.
- 35 Samuti tuleb rõhutada, et kui suhtlusõiguse puhul ei peetaks silmas kõiki neid isikuid, on selle õigusega seotud küsimusi võimalik otsustada mitte ainult määrusega nr 2201/2003 määratud kohtu poolt, vaid samuti teiste kohtute poolt, kes leiavad, et neil on rahvusvahelise eraõiguse alusel pädevus. On oht, et tehakse omavahel vastuolus või lausa lahknevaid otsuseid, kuna lapse lähedasele antud suhtlusõigus võib kahjustada vanemliku vastutuse kandja suhtlusõigust.
- 36 Tuleb nõustuda kohtujuristiga, kes märkis oma ettepaneku punktis 56, et suhtlusõiguse andmine teisele isikule kui vanematele võib piirata vanemate õigusi ja kohustusi, see tähendab käesoleval juhul isa hooldusõigust ja ema suhtlusõigust. Järelikult on lapse parimates huvides ja selleks, et vältida vastuolus olevate meetmete võtmist, oluline, et suhtlusõiguse kohta teeks otsuse sama kohus ehk põhimõtteliselt lapse alalise elukoha kohus.
- 37 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esitatud küsimusele vastata, et määruse nr 2201/2003 artikli 1 lõike 2 punktis a ning artikli 2 punktides 7 ja 10 kasutatud mõistet „suhtlusõigus“ tuleb tõlgendada nii, et see hõlmab vanavanemate õigust suhelda oma lapselastega.

Kohtukulud

- 38 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamise seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000, artikli 1 lõike 2 punktis a ning artikli 2 punktides 7 ja 10 kasutatud mõistet „suhtlusõigus“ tuleb tõlgendada nii, et see hõlmab vanavanemate õigust suhelda oma lapselastega.

Allkirjad